

Зарубіжний досвід

УДК 336.226.11

І.Р. Безпалько

Досвід оподаткування доходів фізичних осіб у зарубіжних країнах

Розглядаються особливості оподаткування доходів фізичних осіб розвинених країн світу, де переважно застосовується одна з двох систем побудови прибуткового податку з громадян: шедулярна (Великобританія, Італія) та глобальна (США, Франція, Німеччина, Японія та ін.).
Ключові слова: зарубіжний досвід, доходи населення, податкова система, податок з доходів фізичних осіб.

Створення і подальше функціонування податкової системи в сучасному світі базується на різних принципових засадах, головною з яких є розробка концептуальних основ структури національних систем оподаткування. Така концепція повинна бути своєрідною філософською базою для подальшої розбудови податкової системи, а також визначати:

- місце податкової системи у структурі доходної частини державних та місцевих бюджетів, державних цільових фондів, тобто визначається, за рахунок яких основних фінансових ресурсів держава формуватиме свої фонди;
- співвідношення прямих і непрямих податків у структурі податкової системи, тобто визначається, на які економічні дії суб'єктів національної економіки спрямовуватиметься податковий тиск – на споживання, одержання доходів, капіталізацію доходів, на використання природних ресурсів тощо;
- визначення категорії платників податків, яка буде основним носієм податкового тягаря.

Зокрема, в структурі оподаткування розвинутих країн сьогодні найбільшу вагу має пряме оподаткування. Прибутковий податок є відносно й абсолютно найбільшим фіскальним збором.

Процес становлення української моделі системи оподаткування доходів наших громадян не завершено. Найбільш ефективні і прийнятні методи адміністрування податку з доходів фізичних осіб, які використовують розвинуті країни світу, слід врахувати при укладенні Податкового кодексу України в частині оподаткування доходів населення.

Питаннями аналізу зарубіжного досвіду побудови ефективної системи оподаткування займався О.Ю. Браславець, коли досліджував законодавче забезпечення бюджетних повноважень та податкового процесу у Федеративній Республіці Німеччина [1] та методи захисту прав та інтересів платників податків у Сполучених Штатах Америки [2].

Європейське податкове право та, зокрема, процес формування системи оподаткування доходів населення розвинутих європейських країн, досліджував у своїх працях Г.П. Толстоп'ятенко [3].

Ю.В. Пасічник проводив аналіз бюджетних відносин провідних країн світу, в тому числі дав характеристику їх систем оподаткування. [4]. Ці питання також розглядали В.В. Дадалко, Е.Е. Рум'янцева, Н.Н. Демчук [5].

© І.Р. Безпалько, 2009.

Дослідженню теми податкових систем країн світу присвячений цілий розділ навчально-методичного посібника під загальною редакцією проф. Н.М. Ткаченко [6].

Українська фінансова наука досі не визначила категорії учасників економічних відносин, яка буде основним носієм податкового тягаря. Натомість ведуться постійні спроби модернізувати та трансформувати чинну податкову систему. Це робиться, перш за все, з метою більшого наповнення бюджету, тобто інтереси держави є домінуючими. Сьогодні залишається відкритою проблема довіри населення до держави у виборі податкової політики та побудови справедливої та зрозумілої системи оподаткування доходів фізичних осіб.

Основною метою цього дослідження є аналіз зарубіжного досвіду для вибору найефективніших методів адміністрування податку з доходів фізичних осіб та забезпечення принципу справедливості і стабільності податкового законодавства України.

Прибутковий податок у Великобританії був вперше введений у 1842 р., в Японії – 1887 р., у США – 1913 р., у Франції – 1914 р., у дореволюційній Росії – у січні 1917 р.

У ряді країн (Великобританія, Італія, Швеція, Швейцарія) доходи фізичних і юридичних осіб оподатковуються загально прибутковим податком, а у США, Франції, Німеччині та деяких інших – із доходів фізичних осіб стягується прибутковий податок. Використовуються дві системи побудови прибуткового податку з громадян: шедулярна та глобальна. Шедулярна виникла у Великобританії і збереглася в Італії та інших країнах. При цій системі доходи залежно від джерел поділяються на частини – шедули, кожна з яких оподатковується окремо, стягуються два податки: основний – за пропорційними ставками і додатковий – за прогресивними. Глобальна система вперше з'явилася у Пруссії і використовується у більшості країн (США, Франції, Німеччині, Японії та ін.). При цій системі прибутковий податок стягується із сукупного (річного) доходу за прогресивною шкалою ставок [6].

Розглядаючи особливості оподаткування доходів фізичних осіб *США*, варто згадати, що бюджетна історія цієї країни налічує два століття. За цей час бюджетні відносини трансформувалися у чітку злагожену систему, що дає змогу ефективно вирішувати масштабні зовнішні та внутрішні проблеми.

Характерною особливістю справляння податків є те, що один і той самий податок може стягуватися до різних рівнів бюджету (федеративний, бюджети штатів та місцеві бюджети), як це відбувається з податком із продажу, прибутковим податком.

За рахунок цього податку на доходи населення поповнюється близько 45-48% доходів федерального бюджету. Оподатковується або окрема особа, або сім'я за спеціальною шкалою, що наочно відображено в таблиці 1.

Обчислення податку відбувається наступним чином. Підсумовуються всі доходи: заробітна плата, доходи від комерційної діяльності, пенсії, допомоги, доходи від цінних паперів тощо. З отриманого таким чином доходу вираховуються: витрати, пов'язані з підприємницькою діяльністю, витрати на придбання капітальних активів – землі, будинку, обладнання, витрати на спецодяг, транспортні витрати при переїзді в іншу місцевість або пов'язані з професійною діяльністю. Повністю або частково виключаються з доходу відсотки за облігаціями державної позики, окремі виплати зі спеціальних соціальних фондів, 50% доходів від реалізації довгострокових капітальних активів. Крім того, з отриманого чистого доходу вираховується неоподатковуваний мінімум, який на початку 90-х років дорівнював 3 тис. дол. для одинаків і 5 тис. дол. для подружжя, внески до благодійних фондів, податки, сплачені в бюджет штату або в місцеві бюджети, вся

Таблиця 1

Шкала податку на доходи населення *

Оподатковуваний дохід, долари				Податкові ставки, %
Подружжя (спільні доходи)	Подружжя (окремі доходи)	Глава сім'ї	Одинокі	
0–29750	0–14875	0–23900	0–17850	15
29750–71900	14876–35950	23901–61650	17851–43150	28
719001–149250	35951–113300	61651–123790	43151–89560	33
Більше 149250	Більше 133300	Більше 123790	Більше 89561	28

* Укладено на основі [2].

сума аліментів, витрати на медичне обслуговування у межах, що не перевищують 15% оподаткованої суми.

Заповнення річної податкової декларації – доволі складний процес, тому інколи платники податків користуються послугами фахівців, які можуть бути платними при зверненні до приватних фахівців.

Існує ще податок на спадок і подарунки, який має неоподатковуваний мінімум у 10 тис. дол. Більш дорогий подарунок або спадок оподатковується за шкалою від 18% до 50%. Найвища ставка застосовується, коли вартість перевищує 2,5 млн. дол., але при цьому враховується ступінь спорідненості [2].

Податок на доходи громадян сплачують жителі або працівники, які отримують заробітну плату в даному штаті. Наприклад, працівники, які працюють у Нью-Йорку, але там не живуть, сплачують податок із заробітної плати у Нью-Йорку, а з інших доходів – за місцем проживання. Ставки коливаються від 2% до 12%. Цей вид податку застосовується у 44 штатах. Не сплачують зазначеного податку у штатах Вайомінг, Невада, Техас, Флорида, Південна Дакота і в окрузі Колумбія [5].

Великобританія є батьківщиною науки про оподаткування, сьогодні залишаються актуальними праці А. Сміта та Д. Рікардо. Сучасна система оподаткування формувалася ще в XIX ст., але суттєвих змін зазнала в 1965, 1973 рр. та в середині 90-х років минулого століття.

Податок на доходи вперше був застосований у 1799 р. як тимчасовий захід з метою фінансування військових потреб у війні проти Наполеона, а з 1842 р. закріпився на постійній основі. У Великобританії застосовується шедулярна форма стягування податку, яка передбачає розмежування доходу на частини (шедули) залежно від походження доходу. Таких шедул шість, і кожна з них має особливий механізм оподаткування.

- А. Доходи від майна: від власності на землю, від будівель і споруд, квартирна плата від здавання у найм квартир.
- В. Доходи від лісів, які використовуються у комерційних цілях.
- С. Доходи від державних цінних паперів.
- Д. Доходи від комерційної діяльності: доходи від ділових операцій, наприклад, прибуток власника магазину; доходи від приватної професійної діяльності – лікаря чи адвоката; отримані відсотки й аліменти, які підлягають оподаткуванню; доходи від цінних паперів, які розміщені за кордоном і які не ввійшли в шедулу Е; доходи від майна, розташованого за кордоном; усі інші доходи, наприклад, гонорар.
- Е. Заробітна плата, пенсії, допомоги, інші трудові доходи.

Ф. Дивіденди та інші виплати, які здійснюють компанії Великобританії на користь працівників.

Справляння податку здійснюється за місцезнаходженням джерела доходу, тому, якщо працівник отримує дохід в одному місці роботи, то податкової декларації він не заповнює.

Для всіх платників податків діє особова знижка і додаткова сімейна знижка. Розміри особової і сімейної знижки переглядаються щорічно з урахуванням інфляції. У 1997 р. особова знижка становила 3445 фунтів стерлінгів. Діють три категорії податку на доходи, які застосовуються після особової та сімейної знижки: 20% – після 2,5 тис. фунтів стерлінгів, 25% – від 2,5 до 23,7 тис. фунтів стерлінгів, 40% – після 23,7 тис. фунтів стерлінгів доходу з розрахунку на рік [6].

Податок на приріст капіталу застосовується при реалізації певних видів активів, що приносять прибуток: приватні автомобілі, житло, національні ощадні сертифікати та облігації тощо. Доходи визначаються як різниця між ринковою вартістю капіталу і вартістю придбання. Податок сплачується за найвищою ставкою прибуткового податку.

При отриманні спадку не оподатковуються перші 150 тис. фунтів стерлінгів, потім застосовується ставка в 40%, але існує ціла система знижок і пільг, які можуть становити від 20% до 80% [3].

Одним із найвагоміших податків *Німеччини* є податок на заробітну плату. На цей вид податку припадає майже третина всіх податкових надходжень. При стягуванні податку враховуються податкові класи і види діяльності, використовуються таблиці, карти.

Податкові класи:

- 1) одинокі працюючі без дітей;
- 2) одинокі, розлучені, овдовілі люди, які мають на утриманні дитину;
- 3) подружні пари, якщо в сім'ї працює один із подружжя. Якщо працюють обое, один із них за спільною згодою переходить у п'ятий клас;
- 4) обое з подружжя працюють, але обкладаються окремо;
- 5) обое з подружжя працюють, але один із них обкладається за третім класом;
- 6) працюючі, які отримують заробітну плату в кількох місцях.

Дані таблиці 2 показують, що вибір тієї чи іншої податкової таблиці залежить від рівня доходу платника, а також від його сімейного стану.

Таблиця 2

Шкала податку на заробітну плату в Німеччині

Податкові таблиці	Розмір доходу платника	Ставка податку
Нульова	До 2871 для одиноких і до 5742,8 євро для сімейних	Звільнені від податку
Нижня пропорційна	Від 2871 для одиноких і до 4140 євро для сімейних	10%
Прогресивна	Від 4141 і до 6135 євро для одиноких і відповідно подвоєних сум для сімейних	Лінійне зростання від 19% до 53%
Верхня пропорційна	Понад 61355 для одиноких і 122710 євро для сімейних	53%

* Власна розробка на основі [6].

Податкові карти заповнюються за місцем проживання і враховують податковий клас, кількість дітей, віросповідання, сімейний стан, здатність громадян здійснювати платежі. Так, для осіб, яким більше 64 років, сума доходів зменшується на 40%, але не більш як на 1902 євро. На утримання кожної дитини (до 18 років) передбачена сума 1546 євро, а для одиноких із дітьми – додаткова сума на ведення домашнього господарства: 2871 євро.

Прибутковий податок стягується із фізичних осіб за прогресивною шкалою: мінімальна ставка 19% (при річному доході до 4141 євро), максимальна — 53% (з доходу понад 61355 євро). Встановлюється щорічно зростаючий неоподатковуваний податком рівень доходів. Резиденти сплачують податок із доходів, отриманих від підприємницької діяльності в Німеччині і за рубезем. Із суми податку віднімаються збитки й окремі види витрат; передбачені пільги на дітей і вік платника податків, у випадку хвороби й ін. Щодо нерезидентів податок стягується лише з підприємницького доходу в Німеччині; діє особливий режим ставок, відрахувань і знижок.

Податок на власність (місцевий податок) на німецьких землях уперше ввів у 1278 р. король Рудольф фон Габсбург. З 1 січня 1995 р. ставка піднята до 1% для фізичних осіб. Не оподатковується майно вартістю до 61355 євро. Після 60 років ця межа збільшується ще на 25565 євро [3].

Податок на доходи фізичних осіб у Франції стягується з доходу, який декларується на початку року за результатами попереднього року. Оподаткуванню підлягає фіскальна одиниця – сім'я з одного або кількох членів. Під доходами розуміють усі грошові надходження, отримані протягом року – заробітна плата, премії, винагороди, пенсія, доходи від рухомого майна, землеволодіння, прибуток від операцій з цінними паперами тощо. Для окремих груп населення – людей похилого віку, інвалідів певні видатки вираховуються. Шкала оподаткування має прогресивний характер – від 0% до 56,8%. Не обкладаються податком доходи до 2765 євро. Максимальна ставка застосовується для доходів, які перевищують 37618 єврофранків. Ставка оподаткування процентів за вкладами – 1,0%. Прибуток, отриманий від продажу нерухомого майна, включається в оподатковуваний дохід, але від оподаткування звільняються доходи, отримані від продажу основного житла, від першого продажу житла, від продажу житла, яке було у власності понад 32 роки [4].

Прибутковий податок у Швеції стягується з фізичних осіб на державному і муніципальному рівні. Ставка державного податку в 1995 р. – 100 шведських крон плюс 25% (понад неоподатковуваний рівень у 203 тис. шведських крон), муніципального – приблизно 30% (залежно від муніципалітету). Доходи фізичних осіб від капіталу (відсотки, дивіденди) оподатковуються окремо за ставкою 30%. Резиденти, включаючи осіб, що звичайно проживають у Швеції, сплачують податок на доходи, отримані в цій країні і за її межами, а нерезиденти – тільки з доходів, отриманих зі шведських джерел (заробітна плата, винагорода директорів, менеджерів і консультантів, пенсії і т. п.). Від сплати звільняються фізичні особи, що перебувають у Швеції не більше 183 днів у році [4].

В Японії фізичні особи в кінцевому розрахунку податки сплачують наприкінці року шляхом внесення готівкових грошей або цінних паперів, які використовуються для виплати доходів у встановлений термін до Банку Японії. Податкові платежі дозволено отримувати відділенням Банку Японії, поштовим відділенням та окружним податковим службам. Число відділень Банку Японії та інших банків, які діють за його дорученням, становить близько 23,3 тис., пошта також має понад 19,5 тис. відділень, отже, особливих проблем щодо форми сплати податків не виникає.

Якщо платник податку не вніс податку у визначений період часу, податковий орган надсилає йому повідомлення з проханням сплатити податок протягом

50 днів. Якщо ще протягом 10 днів після закінчення строку повідомлення кошти не надходять, податковий орган розпочинає процедуру стягнення податку. Починається ця процедура з виявлення активів платника податку і накладання на них арешту. Якщо після накладання арешту платник не сплатив податок у повному обсязі, податковий орган розпочинає розпродаж цих активів.

Щодо фізичних осіб діють певні винятки. Так, якщо розпродаж майна фізичної особи залишає його сім'ю без засобів до існування або повністю розоряє його підприємство, то йому може бути надане відтермінування. Якщо термін відстрочки перевищує три роки, то зобов'язання платника податку підлягають списанню.

Податок на доходи фізичних осіб стягується окремо в державний бюджет, префектури і муніципалітети. У державний бюджет податок сплачується за такими ставками: 10, 20, 30, 40, 50%. Крім цього, у бюджет префектури стягується податок за ставками 5, 10, 15%. Крім зазначених двох рівнів, цей вид податку стягується і на користь бюджету муніципалітету. В Японії також існує обов'язковий податок із фізичних осіб у розмірі 3,2 тис. єн за рік, який сплачується незалежно від величини доходу. Але такий рівень податків суттєво не відбивається на рівні життя японців. Це пояснюється тим, що рівень середньої річної заробітної плати становив наприкінці 90-х років ХХ ст. близько 7,5 млн. єн. Крім цього, в Японії діє досить великий неоподатковуваний мінімум, який враховує сімейний стан платника податку. Не оподатковуються кошти, витрачені на лікування. З урахуванням цих чинників у середньостатистичного японця близько 30% доходу звільняється від оподаткування [6].

Не можна не звернути уваги на концептуальну схожість податкових систем у цих та інших розвинутих країнах, що обумовлено і загальними передумовами здійснення реформ, і спільністю завдань, які стоять перед державами, що їх проводять.

Податкові системи розвинутих держав світу сьогодні є сформованим динамічним механізмом, який дає змогу вирішувати основні соціально-економічні завдання держави. Бюджетні системи окремих країн характеризуються різними підходами до вирішення своїх завдань, але вони обов'язково враховують специфіку розвитку держави.

Доцільним для забезпечення соціально-економічної справедливості податкової політики в Україні є застосування таких моментів зарубіжного досвіду, як: врахування сімейного стану, кількість працюючих у сім'ї, наявність дітей та утриманців тощо, які широко використовуються у розвинутих країнах. Список подібних пільг у різних країнах різний і залежить від національних особливостей і традицій, але позитивний вплив такого підходу очевидний. Тому подібні до цих заходи мають бути відображені при укладенні Податкового кодексу України в частині оподаткування доходів населення. Це дасть змогу диференційовано оподатковувати різні верстви населення залежно від сімейного стану, кількості утриманців тощо і досягти позитивних соціальних зрушень. Наприклад, сімейним громадянам має бути надано право при оподаткуванні декларувати чи індивідуальні доходи, чи сукупний дохід сім'ї. При цьому оподаткування повинно здійснюватися, виходячи із середнього сукупного доходу на одного члена сім'ї.

Слід зазначити, що низький життєвий рівень переважної частини наших громадян, низький рівень податкової культури населення сприяють постійному зростанню кількості порушників, а це, в свою чергу, зменшує податкові надходження до бюджету. І якщо в розвинутих країнах декларування стало невід'ємною складовою громадського менталітету, а суспільна мораль орієнтована на публічний осуд тих, хто приховує доходи, то в Україні культура стосунків ділового світу і громадян із державою ще не набула належного рівня. А механічне перенесення досвіду зарубіж-

них країн може тільки зашкодити. Щоб податкові закони в Україні працювали ефективно, вони повинні бути зрозумілими (прозорими) для всіх, їх необхідно реформувати у відповідності з економічною ситуацією, яка склалася в Україні.

Упровадження податків чи зміни в податкових системах європейських країн супроводжуються широкою агітаційною кампанією щодо переваг і важливості тих чи інших кроків у сфері оподаткування. До такої роботи поряд із державними податковими органами залучаються й приватні фірми. У нашій державі цього немає, тому більшість населення сприймає запровадження податків негативно. А в деяких країнах Європейського Союзу прийняття тих чи інших податкових законів можливе лише після отримання згоди населення шляхом референдуму. Розширення демократичних засад у подальшому позитивно вплине на весь податковий процес. Є підстави стверджувати, що такі форми вкрай необхідні й для України.

Основними напрямками подальших перспективних досліджень може стати аналіз ефективності діючого механізму оподаткування фізичних осіб за видами доходів в Україні та пропозиції щодо його вдосконалення з урахуванням економічної і правової ситуації та менталітету громадян нашої держави з використанням при цьому всіх позитивних особливостей оподаткування доходів фізичних осіб розвинених країн світу.

Список використаних джерел

1. Браславець О.Ю. Досвід Федеративної Республіки Німеччина з використання фінансових методів балансування інтересів учасників податкового процесу / О.Ю. Браславець // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №3(21). – С. 29-34.
2. Браславець О.Ю. Методи захисту прав та інтересів платників податків законодавстві Сполучених Штатів Америки / О.Ю. Браславець // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – №11. – С. 61-68.
3. Толстопятенко Г.П. Европейское налоговое право / Г.П. Толстопятенко. – М.: НОРМА, 2001.
4. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: [навч. посібник] / Ю.В. Пасічник – К.: Знання-Пресс, 2002. – 495 с.
5. Дадалко В.В. Налогообложение в системе международных отношений: [учеб. пособие] / В.В. Дадалко, Е.Е. Рум'янцева, Н.Н.Демчик. – Мн.: Армита, 2000. – 259 с. – [Серия “Маркетинг, менеджмент”].
6. Ткаченко Н.М. Податкові системи країн світу та України. Облік та звітність: [навч.-метод. посібник] / Н.М. Ткаченко. – К.: Алерта, 2004. – С. 554.

Безпалько И.Р. Опыт налогообложения доходов физических лиц в зарубежных странах.

Рассматриваются особенности налогообложения прибыли физических лиц развитых стран мира, где, как правило, применяется одна из двух систем построения налога на прибыль граждан: шедюлярная (Великобритания, Италия) и глобальная (США, Франция, Германия, Япония и др.).
Ключевые слова: зарубежный опыт, доходы населения, налоговая система, налог на доходы физических лиц.

Bezpalcko I.R. Experience of Taxation of Profits of Physical Persons in Foreign Countries.

The peculiarities of taxation of the physical persons' income in the developed countries, where one of the two systems of the citizens' income taxation is mostly used: schedule (Great Britain, Italy) and global (USA, France, Germany, Japan and others) have been investigated.
Key words: foreign experience, profits of population, tax system, tax on profits of physical persons.

Надійшло 09.06.2009 р.